

ZORGEN OM EEN STADSPARK

door P. J. van NIEUWENHOVEN

De invloed die de mens van ouds op de hem omringende natuur heeft uitgeoefend is er een geweest van verarming. De natuurlijke levensgemeenschappen gaan onmiddellijk veranderen wanneer hij zich ermee bemoeit: de meer zeldzame soorten verdwijnen, de gewone planten en dieren blijven over. Een gemengd loofbos, wordt omgevormd tot een plantage van één soort, meestal naalddhout, soms ook beuken. Een bonte wei wordt een kwekerij van louter gras; op de akkers worden de vaak interessante onkruiden hoe langer hoe zeldzamer; waterlozingen houdt men schoon. Deze voorbeelden zijn met vele uit te breiden.

In particuliere tuinen, maar ook in gemeentelijke plantsoenen is een overeenkomstig verschijnsel op te merken. Borders waarop door de liefhebber met veel geduld en toewijding een verzameling planten bijeen werd gebracht, die het gehele jaar door bloei in de tuin waarborgden, moeten plaats maken voor gazons of voor perken, die beplant zijn met één soort gewas, dat slechts een eenvoudige verzorging vraagt. Het voordeel ligt voor de hand: men is veel sneller klaar, en heeft minder vaklieden nodig: dat spaart tijd en geld.

Bij het aanleggen van nieuwe plantsoenen gelden dezelfde principes. Hoofdzaak is het dat men in de stad van licht en lucht genieten kan, de beplanting is slechts bijzaak. Dit is in Maastricht goed waar te nemen, wanneer men de plantsoenen in de nieuwe stadswijken vergelijkt met de oude stadsparken. In 1914 kon dokter de W e v e r in een artikel in dit maandblad met trots spreken van een „dendrologisch paleis”: daar bedoelde hij het Stadspark mee; zoveel boomsoorten kon hij erin aanwijzen, die elders in ons land zeldzaam voorkwamen, of helemaal niet te vinden waren! In de nieuwere plantsoenen komen slechts die soorten voor, die de moderne boomkwekerij in grote hoeveelheden tegelijk aflevert.

Het is natuurlijk wel eens nodig een oud park te moderniseren. Zelfs een natuurlijk bos kan immers verouderen. De bijl gaat dan in heel wat bomen. Dat hierdoor goede resultaten kunnen worden verkregen, is prachtig te zien in het Mgr. Nolenspark en het Aldenhofpark, waar

enige jaren geleden een reorganisatie heeft plaats gehad, die vele protesten uitlokte, omdat er zoveel bomen tegen de vlakke gingen. Men zal het er nu over eens zijn, dat de oude dichtgegroeide parken door deze schoonmaakbeurt zijn opgeknapt.

Als de tekenen niet bedriegen zal binnen afzienbare tijd ook iets dergelijks gaan gebeuren met ons oude Stadspark; de Rijkswaterstaat eist verbetering van de vaarweg op de Maas: een lastige bocht moet worden weggegraven. Het doorgaand verkeer en de opritten naar de ontworpen zuiderbrug vragen om een Maasboulevard. In de stad heeft men dringend behoefte aan parkeerterreinen; de Jeker moet worden verlegd. Het is dus onvermijdelijk dat van het oude park een groot stuk gaat verdwijnen. Ter compensatie wordt het doorgetrokken tot aan de O. L. Vrouwewal, en zal het een geheel worden met het Mgr. Nolenspark voor de bastions Vijf Koppen en Haet ende Nijt. Vanzelfsprekend moeten voor de verwezenlijking van dit plan heel wat oude bomen worden gekapt. Nieuw plantsoen zal worden aangelegd. Voorziet U nu niet zelf de op handen zijnde botsing tussen de moderne plannenmaker, die radikaal wil zijn, en de conservatief, die behouden wil? Beiden hebben zij hun argumenten: die oude bomen zullen toch wel gauw dood gaan. Dan vallen er gaten in de beplanting, die moeten worden opgevuld. Zo ontstaat nooit een eenheid. Of: Wie weet hoe lang die bomen nog mee kunnen gaan. Het kost een mensenleeftijd om een boom volwassen te zien worden. Dan pas zal men kunnen zien of het beplantingsplan geslaagd is. Bovendien, in een natuurlijk bos vindt de verjonging ook slechts geleidelijk plaats. Oude en jonge bomen staan er door elkaar. Niemand vindt dit lelijk, integendeel, het aantrekkelijke van een gemengd bos is juist de laagsgewijze opbouw: onder de oude bomen staat de jongere generatie klaar, om open plekken in te nemen.

Het is interessant te lezen, dat ons stadspark al eens eerder zo'n moeilijke periode heeft meegemaakt. In 1937 verscheen een rapport van N i c o B o e r m a over: Geschiedenis en Beplanting van het Stadspark te Maastricht. Het is in gestencilde vorm in de gemeentelijke archieven aanwezig. Merkwaardig genoeg is dit interessante stuk nooit anders gepubliceerd dan als een soort feuilleton in de courant. Ik ontleen eraan

Witte esdoorn, *Acer saccharinum* L., gefotografeerd op ongeveer 100 jarige leeftijd. Thans verdwenen.

Fotoarchief De Wever.

de meeste van de volgende gegevens. „Het is vooral de toenmalige Wethouder van Onderwijs *M a r r e s*, geweest aan wie we het behoud van een groot gedeelte der oorspronkelijke beplanting te danken hebben. Hem werd (in 1882) voor de werkzaamheden, in verband met de uitbreiding van het park, door de Raad toegevoegd het raadslid *Jhr. Ruys de Beerenbroek*, later Commissaris des Konings in de provincie Limburg. En dit schijnt wel nodig te zijn geweest, want de Wethouder verschilde nog al eens van meening met de Stadsingenieur *W. J. Brender à Brandis*, ten opzichte van het weggappen van boomen”.

Dokter de Wever schrijft in zijn artikel in 1914: „Het is maar gelukkig dat men bij de verandering van het park in 1883 deze en veel andere oude boomen heeft laten staan, want zij vormen een sieraad voor het geheele plantsoen”.

En verder: „welke boomen nog dateeren van den eersten aanleg, 1837, en of er in de loop der jaren waardevolle sierboomen verdwenen zijn, hebben we niet kunnen achterhalen”. Het schijnt dus wel mee te vallen, dat gebrek aan eenheid na het planten van nieuw plantsoen tussen het oude. En over de gezondheidstoestand van de oudjes in het park behoeven wij ons ook niet ongerust te maken. Nico Boerma vermeldt een oude *Virgilea*, die tegenwoordig *Cladrastis lutea* heet; het exemplaar had tussen de vertakking van de stam beton, aangebracht ter versteviging. Nu, 25 jaar later, staat diezelfde boom er nog, met beton en al! Dit is zo'n boom van de eerste beplanting, dus van 1837, 125 jaar oud.

Een van de grote bruine beuken die ook uit dit jaar stammen, heeft slechte plekken in de stam: er groeien elk jaar paddestoelen uit. Dit geldt als een teken van slechte gezondheid. Moet deze boom daarom worden gekapt? Mag ik hier herinneren aan de Plataan van Noorbeek? Ook daar werden plaatswammen op de stam geconstateerd, en dat werd als een sterk argument uitgespeeld, door de voorstanders van kappen. De boom staat er nog, omdat er intussen in het bestuur van de gemeente een verandering heeft plaats gehad, waarmede het doodvonnis van de Plataan van Noorbeek van de baan was!

Het jaar van de eerste aanleg, 1837, heeft te maken met de Belgische opstand. Het eerste wandelpark te Maastricht dateerde van 1706. In dat jaar „maakte de regeering der stad gebruik van eene onbebouwde plaats te St Pieter, weike ingesloten was tusschen de uitwendige vestingwerken der O. L. Vrouwepoort, om er eene wandeling op te richten beplant met Lindeboomen”. Tot Kerstmis 1831 konden de Maas-trichtsche burgers genieten van hun mooie wandeling „Onder de Boompjes”, zooals de plaats buiten de O. L. Vrouwepoort werd genoemd. Toen werden alle boompjes gekapt om er palissaden van te maken, en de wandeling ingericht als exercitietrein voor het garnizoen”.

Maar in 1836 werden al weer plannen gemaakt voor een nieuwe wandelplaats, die vanaf 1837 met de naam „Park”, later „Stadspark” werd aangeduid. De oudste bomen van het park stammen dus van dit jaar. Boerma somt ze op: de rij kastanjes langs de Parkweg; de grote bruine beuken in de buurt van de ronde vogelkooi, en in het midden van het park, waarom-

heen banken gezet zijn; een prachtige linde tussen de grote vijver en de Maas; de denneboom, de Cladrastis en de wilgbladige peer rondom de vijver. Deze bomen zijn dus minstens 125 jaar oud.

In 1882 werd besloten tot een grote uitbreiding: in zuidelijke richting werd het Lunet St Pieter bij het park getrokken. Van dit fort is nu nog de vestingwal te zien langs de oude kwekerij aan de Maas. De nieuwe uitleg kreeg de naam „Ingelsen Hoof”. Ook in oostelijke richting werd het park uitgebreid: tussen het Park en de Maas lag aanvankelijk een loswal voor schepen, het Kolenbat. De grens van het oude park is te herkennen achter de waterval. Daar staan enkele grote Robinia's op een rij. Tot de verbreding van het park in de richting van de Maas werd besloten, omdat aan de stadzijde een brede strook aan het park onttrokken werd bij de aanleg van het kanaal van Maastricht naar Luik, 1845—1850. Tussen het kanaal en de stadsmuur bleef een stuk braakliggend land over: dit was eerst in gebruik als opslagplaats voor de dienst van Openbare Werken. Later werd hier de straatweg naar St Pieter op aangelegd.

Het is beslist grappig, dat volgens de nieuwe plannen het park weer zijn oude ligging terugkrijgt: weg van de Maas, en over het gedempte kanaal heen tot aan de oude wal!

Het is wellicht van belang de boomsoorten op te noemen, die door dokter de Wever in 1914 van wege hun zeldzaamheid, hun omvang en hun leeftijd worden opgenoemd, en daarbij aan te geven, of ze nog aanwezig waren ten tijde van het rapport Boerma (1937), en hoe het er mee staat in onze dagen (1963).

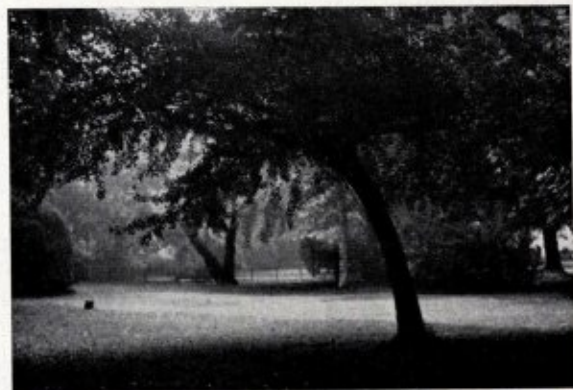
Het is meen ik niet van belang de soorten te vermelden die sinds het rapport Boerma verdwenen zijn, te meer niet, omdat er verschillende sindsdien op andere plaatsen in de plantsoenen zijn toegepast. Het is niet te vermijden van tijd tot tijd eens een goede opruiming te houden onder de bomen in een te dicht gegroeid plantsoen, waarbij de exemplaren met een wrakke stam het eerst worden gekapt. Het stadsbestuur is tenslotte verantwoordelijk voor de veiligheid van de openbare plantsoenen en parken. De rij grote kraakwilgen, die langs de Maas stond, en in 1883 geplant moet zijn, is daar een goed voorbeeld van: zo nu en dan kwamen daarvan grote

takken naar beneden, zonder enige waarschuwing! Zij móesten wel worden opgeruimd. Het aantal mintekens in de bovenstaande lijst heeft dan ook naar mijn mening niets verontrustends. De grote vraag, die de plantenliefhebbers thans bezig houdt, is, wat er nu met ons mooie park gaat gebeuren! Daarover maken onze leden zich steeds opnieuw bezorgd in de maandvergaderingen van het genootschap: Zal men bereid blijken te zijn de dendrologische bijzonderheden waar mogelijk te ontzien?

Om welke bomen het hier gaat blijkt uit de lijst van soorten van dokter de Wever, en uit die van N. Boerma. Enige erg grote bijzonderheden werden door de laatste afzonderlijk vermeld in een artikel in dit maandblad in 1937, toen het stadspark dus 100 jaar bestond. Het zijn:

• de tweekleurige eik, de zeldzaamste eik uit het park, die het echter nooit erg goed heeft gedaan, en er nu ook niet bepaald florissant bijstaat. De grote bladeren hebben een dichte wit-viltige beharing aan de onderkant, en vertonen een grijs-bruine verkleuring in de herfst. Veel krijgt men daar niet van te zien, daar de weinige takken die de boom rijk is, hoog boven de grond zitten.

De treur-ginkgo, een zeldzame treurvorm van de Chinese noteboom, „een afzetsel van een die staat in de tuin van Dr. Rombouts, chirurg in de Abtstraat, en in de Fransche tijd, dus omstreeks 1800 door de adjunctmaire en lid van de Conseil de l'Arrondissement de Maastricht, G. J. Colpin, is meegebracht uit Japan. Het bijzondere van deze boom is, dat de kroon de vorm heeft van een open paraplu, omdat de takken horizontaal uitstaan, in tegenstelling met de normale Gink-

Treurginkgo *Ginkgo biloba pendula*.

Soort		1914	1937	1963
Babylonische treurwilg	<i>Salix babylonica</i>	+	+	—
Pyramidaalolm	<i>Ulmus montana pyramidalis</i>	+	+	+
Witte wilg × kraakwilg	<i>Salix alba</i> × <i>s. fragilis</i>	+	+	—
Slipbladige grauwe els	<i>Alnus glutinosa laciniata</i>	+	+	—
Bonte grauwe wilg	<i>Salix cinerea tricolor</i>	+	—	—
Smalbladige bittere wilg	<i>Salix purpurea viminalis</i>	+	—	—
Japanse Cypres, jeugdvorm	<i>Retinospora plumosa</i>	+	+	+
Californische Cypres	<i>Chamaecyparis lawsoniana</i>	+	+	+
Witte ceder	<i>Libocedrus decurrens</i>	+	+	+
Tweekleurige eik	<i>Quercus bicolor</i>	+	+	+
Tulpeboom	<i>Liriodendrum tulipiferum</i>	+	+	+
Olm	<i>Ulmus campestris</i>	+	+	—
Hemelboom	<i>Ailanthus glandulosa</i>	+	+	—
Treurginkgo	<i>Ginkgo biloba pendula</i>	+	+	+
Treurlijsterbes	<i>Sorbus aucuparia pendula</i>	+	+	—
Treurlork	<i>Larix europaea pendula</i>	+	+	—
Treurbeuk	<i>Fagus silvatica pendula</i>	+	+	—
Slipbladige walnoot	<i>Juglans regia laciniata</i>	+	+	—
Japanse honingboom	<i>Sophora japonica</i>	+	+	—
Hulst	<i>Ilex aquifolium</i>	+	+	—
Virgilea	<i>Cladrastis lutea</i>	+	+	+
Papierberk	<i>Betula papyracea</i>	+	+	—
Slipbladige tamme kastanje	<i>Castanea sativa heterophylla</i>	+	+	—
Koelreuteria	<i>Koelreuteria paniculata</i>	+	+	—
Beuk	<i>Fagus silvatica</i>	+	+	+
Virginische esdoorn	<i>Acer virginicum</i>	+	+	—
Vleugelnoot	<i>Pterocarya caucasica</i>	+	+	—
Celtis	<i>Celtis occidentalis</i>	+	?	—
Taxus	<i>Taxus baccata adpressa</i>	+	+	+
Smalbladige olm	<i>Ulmus campestris viminalis</i>	+	?	—
Zwarte meidoorn	<i>Crataegus nigra</i>	+	—	—
Osagedoorn	<i>Maclura pomifera</i>	+	+	+
Turkse hazelaar	<i>Corylus colurna</i>	+	+	—
Slipbladige kastanje	<i>Aesculus hippocastanum heterophylla</i>	+	+	+
Moseik	<i>Quercus cerris</i>	+	+	+
Grootbladige esdoorn	<i>Acer macrophyllum</i>	+	+	—
Oosterse plataan	<i>Platanus acrifolia</i>	+	+	+

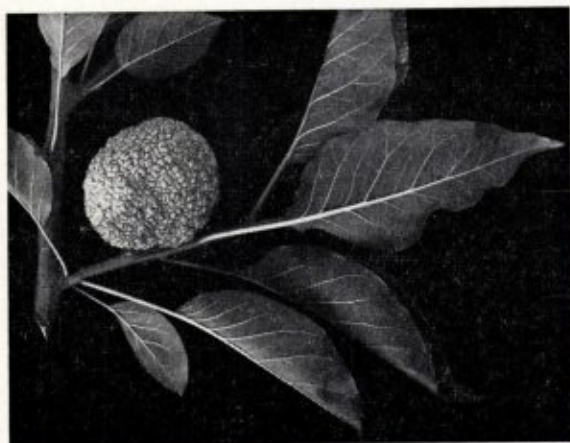
go's, die recht omhooggroeiende takken hebben, en dus de vorm van een gesloten paraplu bezitten. Ons exemplaar is wereldvermaard: in 1956 werd door de dendroloog van de Missourian Botanical Garden schriftelijk gevraagd om entmateriaal van deze boom, omdat hij in de staat Missouri niet in cultuur was. Later werd ook met succes materiaal gezonden naar Parijs.

De boom in de Abtstraat is nog aanwezig, zij het dan in zwaar gehavende staat. Men heeft er

enkele dikke takken afgezaagd, die blijkbaar in de weg zaten.

Cladrastis lutea, niet bepaald een zeldzame soort, maar bijzonder van wege zijn leeftijd. Door een in het park rijdende vrachtwagen is enige jaren geleden een grote tak van de stam losgerukt. Uit de stomp kan men elk voorjaar opnieuw de boom zien bloeden.

Pyrus salicifolia, een onaanzienlijke treurboom, die geplant werd in 1837, en dus toch tot de oudste van het park behoort.

Osagedoorn, *Maclura pomifera* C.S.

Fotoarchief De Wever.

Tenslotte vermeldt N. Boerma dan de *Maclura pomifera*, geplant in 1883. Dokter de Wever schreef erover in 1914: „Als men deze boom met rust wilde laten, zou hij wel gaan bloeien en vrucht dragen. De vruchten gelijken op een klein peertje, zijn oranjegeel, en bevatten een stinkend sap, waarmee de ten strijde trekkende wilde volkstammen hun gelaat versierden”. Wij mogen uit deze beschrijving wel concluderen, dat de geleerde botanicus in 1914 deze vruchten zelf nooit gezien had. Anders had hij ze wel met onrijpe sinaasappelen vergeleken. Dit pleit voor de grote zeldzaamheid van deze boom, die waarlijk een unicum in ons land is. Dat men de boom, met rust heeft gelaten, blijkt onder meer uit de hierbij afgedrukte foto uit het archief van dokter de Wever. Praktisch elk najaar kan men thans onder de boom de merkwaardige grote groene appels vinden. In Amerika krijgen deze een prachtige oranjerode kleur, vandaar de naam Amerikaanse goudappel, en het wetenschappelijk synoniem: *Maclura aurantiaca*.

Een boomsoort, die door Boerma niet in zijn artikel wordt beschreven, maar wel in zijn rapport vermeld staat, is de slipbladige witte kastanje. Toch is deze soort zo zeldzaam, dat zij bij het bezoek van de Koninklijke Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde, afdeling Maastricht, aan Keulen met trots vertoond werd. Het „die hebben wij ook”, dat de deelnemers lieten horen, was kennelijk een teleurstelling. Ik ken zelf nog maar één andere vindplaats, in het park

van Kasteel Strijthagen. Ons exemplaar gaat bijna geheel schuil tussen ander geboomte in de Ingelsen Hoof, onder andere onder een reus van een gele kornoelje, *Cornus mas*, eveneens een zeldzaam geval van wege die enorme grootte. Mooi is de kastanje niet, bloeien doet hij nooit. Maar het blijft curieus, een boom met bladeren, die alleen uit nerven bestaan. Vandaar natuurlijk ook de slechte groei.

Bij het beplanten van het nieuwe deel van het park in 1883 schijnt men een voorliefde te hebben gehad voor laciniate vormen, dus de variëteiten met fijn verdeelde bladeren; wij vinden ze nog van linde, kastanje, paardekastanje, els en beuk.

Een ander uiterste kan men ook aantreffen, een variëteit, die noch door dokter de Wever, noch door Boerma vermeld wordt: *Fraxinus excelsior diversifolia*. Omdat het naambordje op de stammen van deze essen in net zo'n slechte staat verkeert als alle andere kan deze boom de liefhebbers wel eens voor onoplosbare puzzels zetten: in plaats van het normale geveerde esblad bezit deze variëteit enkelvoudige, dus ongedeelde bladeren. Men vindt er een groep van achter het rustieke bruggetje, maar er staat ook een hele rij van deze bomen langs de Maas. Zij kwamen hier vrij te staan, toen de bouwvallige wilgen waren gekapt.

Tenslotte mag ik misschien wijzen op de twee mooie Anna Paulownabomen, *Paulownia imperialis*, die langs het water van de grote vijver zijn aangeplant, en die na elke zachte winter vroeg in het voorjaar schuilgaan onder grote trossen lichtblauwe bloemen, die wel wat op hyacinthen lijken. De soort wordt algemeen in parken en plantsoenen gevonden, maar weer niet in zulke grote exemplaren.

Bomen die door ouderdomsgebreken een gevaar gaan vormen voor hun omgeving mogen niet worden gespaard. Exemplaren, die op grond staan, die van bestemming moet gaan veranderen, kunnen niet worden gespaard. Maar laten wij vurig hopen, dat het mogelijk zal blijken ons park te reconstrueren met behoud van de vele dendrologische bijzonderheden, die dan nog overblijven, en die Maastricht een bekendheid hebben gegeven tot ver buiten de grenzen van ons land en ons continent. Geschiedschrijvers van het park, die na ons komen zullen daar met dankbaarheid gewag van maken!